

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Kokios sąlygos būtinos, kad energetikos pertvarka ir perėjimas prie mažo anglies dioksido kiekio technologijų būtų priimtini visuomenei?“

(Tiriamoji nuomonė ES Tarybai pirmininkaujančios Prancūzijos prašymu)

(2022/C 290/04)

Pranešėjas **Arnaud SCHWARTZ**

Bendrapranešėjis **Pierre Jean COULON**

Prašymas pateikti nuomonę	Tarybai pirmininkaujanti Prancūzija, 2021 9 20
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsnis
Atsakingas skyrius	Transporto, energetikos, infrastruktūros ir informacinės visuomenės skyrius
Priimta skyriuje	2022 3 10
Priimta plenarinėje sesijoje	2022 3 23
Plenarinė sesija Nr.	568
Balsavimo rezultatai (už / prieš / susilaikė)	224 / 6 / 5

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Tam, kad energetikos pertvarkai pritartų visuomenė, atsižvelgiant į gautus atsiliepimus planavimo ir įgyvendinimo etapais, EESRK prašo visų suinteresuotųjų subjektų patobulinti šiuos aspektus: proceso nepriklausomumą, informacijos kokybę ir prieinamumą, laisvę dalyvauti ir dalyvių įvairovę, taisyklių aiškumą, atsakingumą už dalyvavimą priimant sprendimus ir dalyvavimo svarbos supratimą, plano ar projekto skaidrumą ir stebėseną „nuo pradžios iki pabaigos“, o taip pat į būtinybę užtikrinti, kad pertvarkos kaina būtų prieinama ir vyktų sklandžiai (su esamais sprendimais, pvz., užtikrinant pakankamą skaičių ir tinkamai išdėstytų elektrinių transporto priemonių įkrovimo punktų).

1.2. EESRK ragina ES daug labiau stengtis skatinti paskirstymo teisingumą ir vartotojų vykdomą gamybą pasitelkiant finansines paskatas, nes tai veiksny, darantis didžiausią įtaką energetikos pertvarkos priimtinumui vietos mastu. Informacija apie šias paskatas turėtų būti prieinama, o procesai turėtų būti paprasti. Energetikos sąjungos tikslas – politikoje daugiausia dėmesio skirti piliečiams ir užtikrinti, kad jie galėtų lengvai tapti energijos gamintojais ir pasinaudoti naujomis technologijomis – turi būti pasiektas daug greičiau. EESRK taip pat pažymi, jog svarbu, kad projekto nauda ir numanomos sąnaudos būtų teisingai paskirstomos bendruomenėje.

1.3. EESRK siūlo ES nustatyti ir pašalinti kliūtis, dėl kurių visuomenė menkai dalyvauja ir nelabai pritaria pertvarkai. Apskritai pritarimas visuomenėje padidėja, kai susijusiems gyventojams ir pilietinės visuomenės organizacijoms suteikiama proga dalyvauti rengiant projektus ir priimant planavimo sprendimus. Taigi kuriant veiksmų planą dalyvavimui didinti reikia atsižvelgti į laiko, pilietiškumo ugdymo, suinteresuotųjų valdžios institucijų atsakingumo ir kitų veiksnių stoką.

1.4. EESRK norėtų, kad veiksmai būtų derinami ar net rengiami kartu su visuomene, visų pirma socialiniais partneriais ir pilietinės visuomenės organizacijomis, pradedant planavimo etapu, daug labiau nei šiuo metu, o tikslai ir planavimas visais teritoriniais lygmenimis būtų kruopščiai derinami tol, kol pertvarka bus įgyvendinta vietos plotmėje. Tai yra būtina, jeigu norime, kad energetikos pertvarkai labiau pritartų visuomenė ir mūsų tikslų būtų siekiama tinkamu tempu.

1.5. EESRK pabrėžia, jog siekiant, kad šiai pertvarkai ir jos lemiamiems techniniams pokyčiams labiau pritartų gyventojai ir atitinkami suinteresuotieji subjektai, taip pat reikalingas dėmesys ir tokios konkrečios priemonės kaip mokymasis visą gyvenimą, darbo jėgos perkvalifikavimas ir kvalifikacijos kėlimas, pagalba įmonėms ir informavimo kampanijos, skirtos įvairioms su šia pertvarka susijusioms visuomenės grupėms. Teikiant informaciją turi būti akcentuojama pagrindinė mintis, kad energetikos pertvarka yra reikalinga, nes tiek kiekvienam atskirai, tiek visiems kartu ji yra teisingesnė ir švaresnė, o žvelgiant į ilgalaikę perspektyvą ji yra pigesnė piliečiams.

1.6. Tačiau EESRK pakartoja, kad energetikos pertvarkai įvykdyti prireiks individualių ir kolektyvinių pavienių asmenų, įmonių, savivaldybių ir kt. veiksmų. Trumpuoju laikotarpiu, nes energetikos politikoje iki šiol buvo ignoruojamas neigiamas iškastinio kuro išorinis poveikis, o priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimas lemia tai, kad gamintojai patiria daugiau išlaidų, o vartotojai moka didesnę kainą. Šiuo klausimu reikia daugiau skaidrumo. Dėl dabartinių energijos kainų vartotojams labai sunku savanoriškai pritarti didesnėms kainoms. Svarbu tai suprasti. Be to, svarbu informuoti apie sėkmingus veiksmus teisingos pertvarkos srityje. Tačiau šiuo metu vykstančių diskusijų metu pernelyg dažnai girdime neigiamų istorijų. Siekiant, kad pertvarka būtų socialiai priimtina ir sėkminga, pagrindinis rūpestis – išsaugoti ES įmonių konkurencingumą pasaulio rinkoje, kad būtų išvengta pernelyg didelio spaudimo ekonomikai ir nedarbo.

1.7. EESRK įspėja, kad buvę iškastinio kuro mokesčiai ir nauji aplinkosaugos mokesčiai yra atskaitymai, darantys proporcingą poveikį tiek nedideles pajamas gaunančių namų ūkių, tiek pasiturinčių namų ūkių biudžetams. Kaip dažnai žada politikai, aplinkai kenksmingų subsidijų ir mokesčių reikia atsisakyti laipsniškai ir galutinai. Taigi pajamos iš naujų aplinkosaugos mokesčių turi būti naudojamos būtent socialinėms inovacijoms ir subsidijoms energetikos pertvarkai, siekiant remti pažeidžiamus namų ūkius ir išsaugoti jų perkamąją galią.

1.8. EESRK taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad pereinant prie mažo anglies dioksido kiekio visuomenės svarstymų metu ir imantis veiksmų pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas teisingos pertvarkos koncepcijai. Teisinga pertvarka turi būti daugiau nei politikos tikslų rinkinys, nes ji sudaro visuomenės pritarimo energetikos pertvarkai pagrindą. Europos lygmeniu teisingos pertvarkos teisinė sistema, įskaitant, pavyzdžiui, šioje nuomonėje minimus konkrečius pasiūlymus, kurie gali būti perkelti į nacionalinius energetikos ir klimato srities veiksmų planus, turėtų papildyti Pasirengimo įgyvendinti 55 % tikslą priemonių rinkinį.

1.9. EESRK ragina iš naujo įvertinti Pasirengimo įgyvendinti 55 % tikslą priemonių rinkinį, kad būtų pagerintas gebėjimas spręsti energijos kainų svyravimo klausimą ir problemas, kylančias dėl ekstremaliųjų situacijų, įskaitant karą, ir priimti atitinkamas nuostatas, skirtas tokioms situacijoms spręsti taip, kad būtų išvengta neigiamo poveikio galutiniams vartotojams.

2. Taikymo sritis ir elementai

2.1. Žmonija susiduria ribotų Žemės išteklių problema⁽¹⁾, biologinės įvairovės nykimu ir visuotiniu atšilimu. Energetikos pertvarka ir perėjimas prie neutralaus anglies dioksido poveikio ekonomikos yra konkreti mūsų visuomenių transformacija ne tik praktiniu (visų pirma keičiant įpročius – individualius ir kolektyvinius), bet ir apskritai civilizacijos požiūriu. Ji turi padėti mums sumažinti savo materialinius ir energijos poreikius, kartu užtikrinant kiekvieno gerovę⁽²⁾ demokratiškai, teisingai ir nepažeidžiant ekosistemų⁽³⁾.

2.1.1. Tolesnis iškastinio kuro naudojimas artimiausiais dešimtmečiais nėra išeitis tiek dėl aplinkosaugos, tiekimo, tiek dėl socialinių priežasčių. Tai reiškia, kad būtina skubiai pereiti prie neutralaus anglies dioksido poveikio visuomenės.

2.1.2. Tačiau siekiant aplinkos atžvilgiu tvaraus augimo⁽⁴⁾, maža investicijų į alternatyviųjų išteklių energijos gamybą grąža kelia sisteminio mūsų ekonomikos žlugimo grėsmę, nepamirštant ir galimo žlugdančio kasybos poveikio aplinkai.

2.1.3. Siekiant didesnio nuoseklumo ir visuomenės pritarimo, mums reikės:

- sumažinti neapdorotų mineralų paklausą gerinant jų perdirbimą;
- atlikti pertvarkos poveikio vertinimus, kad būtų galima išvengti neapdorotų mineralų naudojimo, jį sumažinti arba kompensuoti;
- sukurti žiedinę ekonomiką atsinaujinančiųjų išteklių energijos sektoriuje;
- skatinti efektyvų energijos vartojimą ir smarkiai sumažinti bendrąją energijos paklausą;
- iš naujo įvertinti Pasirengimo įgyvendinti 55 % tikslą priemonių rinkinio pasiūlymus, kuriais siekiama pagerinti gebėjimą spręsti energijos kainų svyravimo klausimą ir problemas, kylančias dėl ekstremaliųjų situacijų, įskaitant karą.

⁽¹⁾ <https://www.footprintnetwork.org/our-work/ecological-footprint/>

⁽²⁾ <https://doughnuteconomics.org/about-doughnut-economics>

⁽³⁾ https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2021/07/IPBES_IPCC_WR_12_2020.pdf

⁽⁴⁾ <https://eeb.org/library/decoupling-debunked/>; <https://www.eea.europa.eu/publications/growth-without-economic-growth>

2.1.4. Žinant su technologine rizika, nepasisekusiu anglies dioksido absorbentų panaudojimu ar energijos vartojimo efektyvumu susijusių scenarijų ribas, prireiks ne tik numatyti veiksmų laisvę siekiant sakingai vartoti energiją persvarstant mūsų gyvenimo būdą, bet ir didinti pritarimą prisitaikymo prie klimato kaitos priemonėms.

2.2. Pastaruosius keletą metų tokios pertvarkos priimtino visuomenei sąlygas nagrinėjo mokslininkai. EESRK tai apžvelgia šioje nuomonėje, kuria, be kita ko, siekiama patobulinti ES institucijų ir valstybių narių veiklos praktiką.

2.3. Projekto, kuris gali palengvinti energetikos pertvarką, priimtino visuomenėje klausimas yra labai sudėtingas. Jis apima siūlomų technologijų, su jomis siejamų rizikos veiksnių (socialinių, sveikatos, ekonominių ir t. t.), galimų alternatyvų supratimą, rekomenduojamų galimybių sąnaudų ir naudos vertinimą, priimančiojoje vietovėje vyraujančią požiūrį. Siekiant visuomenės pritarimo, privaloma aptarti tokius projektus su gyventojais, taip pat su visais suinteresuotaisiais subjektais ir plačiau išskelti teritorijos plėtros bei joje pageidaujamo gyvenimo būdo klausimą.

2.4. Remiantis tyrimais ⁽⁵⁾ ir EESRK duomenimis, pagrindiniai priimtino visuomenei veiksniai yra:

- pasitikėjimas valdymu ir teisingos procedūros;
- teisinga pertvarka už prieinamą kainą;
- su vietos parinkimu ir planavimu susijusios problemos;
- socialinių ir demografinių veiksnių poveikis;
- socialinis ir techninis įvykdomumas.

2.5. Dabar pažiūrėkime, ką šie terminai apima ir kokius veiksnius galėtume laikyti perėjimo prie mažo anglies dioksido kiekio technologijų ekonomikos įgyvendinimo sąlyga.

3. Įgyvendinimo sąlygos

3.1. Pasitikėjimas valdymu ir teisingos procedūros

3.1.1. Daugelio tyrimų rezultatai parodė, kad pasitikėjimas yra labai svarbus nustatant priimtino visuomenei lygį. Teisingos procedūros, pasitikėjimas ir pertvarkos priimtumas yra susiję. Skaidrus sprendimų priėmimo procesas ir informacijos sklaida didina projektų vystytojų ir bendruomenių tarpusavio pasitikėjimą.

3.1.2. Todėl EESRK pakartoja, kad daug dėmesio turėtų būti skiriama teisei valstybei, pavyzdžiui, su įvairių ES fondų panaudojimu susijusiems klausimams. Komitetas taip pat laikosi nuomonės, kad Komisija turėtų greitai ir suprantamai skelbti savo pasiūlymus visomis oficialiosiomis kalbomis, kad būtų užtikrintos plačios galimybės su jais susipažinti ir dalyvauti.

3.1.3. Iš tyrimų taip pat matyti, kad piliečių dalyvavimas padeda patenkinti bendruomenės lūkesčius ir užtikrinti aukštesnį tarpusavio pasitikėjimo lygį. Informacijos sklaida ypač svarbi siekiant ištaisyti bet kokią klaidingą pertvarkos įsivaizdavimą ir veiksmus ar priemones, kurie naudojami ją konkrečiai įgyvendinant. Taigi svarbu konsultuotis, pavyzdžiui, temomis, susijusiomis su energetikos pertvarkos projektų įgyvendinimo vieta, sąnaudomis ir galimu neigiamu poveikiu aplinkai, ekonomikai, sveikatai ir visuomenei, taip pat aptarti šių projektų naudą. Tai taip pat naudinga siekiant užtikrinti, kad plačioji visuomenė pritarėtų naujų įrenginių statybai kaimynystėje.

3.1.4. Todėl EESRK mano, kad siekiant priimtino visuomenei svarbiausia užmegzti dialogą su gyventojais ir atitinkamais suinteresuotaisiais subjektais bei kurti savitarpio pasitikėjimą, vykdam atvirą komunikaciją ir kuo anksčiau suteikiant galimybių visais tinkamais teritoriniais lygmenimis – nuo vietos iki ES – dalyvauti energetinės pertvarkos veiksmuose ir projektuose ⁽⁶⁾.

3.1.5. Siekiant paskatinti dalyvavimą ir kurti pasitikėjimą ⁽⁷⁾ svarbu pasinaudoti vietos parama, visų pirma pasitelkti pilietinės visuomenės organizacijas, kurios viešai remia pertvarką remdamosi mokslo duomenimis. Šis vietos tinklas gali organiškiau platinti informaciją viešojoje erdvėje ir tapti atsvara joje skleidžiamoms klaidingoms idėjoms.

⁽⁵⁾ Trends in Social Acceptance of Renewable Energy Across Europe – A Literature Review, 2020 12 8.

⁽⁶⁾ Organizacija *France Nature Environnement* tai rekomenduoja savo tyrimuose (metano, vėjo energijos ir panašiais klausimais).

⁽⁷⁾ <https://www.fondation-nicolas-hulot.org/sondage-science-et-transition-ecologique-en-qui-les-francais-ont-il-confiance/> (tik prancūzų kalba).

3.1.6. Dalyvaujamoji demokratija šiuo metu yra vienas pagrindinių ES pilietiškumo modelio elementų. Lisabonos sutartimi užtikrinamas atstovaujamosios demokratijos ir dalyvaujamosios demokratijos tarpusavio papildomumas. Tarptautiniu lygmeniu teisė gauti informaciją ir visuomenės dalyvavimas planavime bei plėtroje yra du iš trijų Orhuso konvencijos ramsčių. Jų įgyvendinimą vis dar reikia tobulinti, kaip ir trečiojo ramsčio, t. y. teisės kreiptis į teismus atveju⁽⁸⁾.

3.1.7. Vieši debatai yra skatintinas dalyvavimo būdas. Juos turi organizuoti nepriklausomų, patyrusių ir savo patirtį galinčių įrodyti⁽⁹⁾ specialistų visuomenės dalyvavimo klausimais komisijos. Taip būtų užtikrinamas visų diskusijų, kuriose piliečiai dalyvauja rengiant svarbiausius veiksmus, susijusius su teritorija, kurioje jie gyvena, patikimumas. Taip užtikrinamas išsamus ir skaidrus visų suinteresuotųjų subjektų informavimas apie kuriamą planą, programą ar projektą, suteikiant jiems galimybę asmeniškai ir kaip organizuotoms grupėms išreikšti savo nuomonę apie pristatomų priemonių tinkamumą.

3.1.8. Jau kelerius metus vykstanti piliečių dalyvavimo skaitmenizacija niekam neprisiimant atsakomybės ir nevykstant diskusijoms su trečiųjų šalių tarpininkais, užtikrinančiais šį metodą, palaipsniui mažina visuomenės pasitikėjimą. Tačiau, be informacijos, būtina derinti konsultacijas internetu ir fizinius susitikimus⁽¹⁰⁾, siekiant įtraukti visuomenę į visus etapus ir bendrai nustatyti, ką pasirinkti.

3.1.9. Siekiant pagerinti visų suinteresuotųjų subjektų dialogą, reikėtų, kad, pavyzdžiui, po viešų diskusijų sprendimus priimančios institucijos arba už atstovaujamają demokratiją atsakingos institucijos raštu nurodytų, kaip jos panaudoja įvairius gautus atsiliepimus ir kokia pažanga bus naudinga piliečiams. Ši atsakomybė padėtų geriau suprasti jų sprendimų motyvus ir užtikrintų didesnę pasitikėjimą demokratija.

3.2. Teisinga pertvarka už prieinamą kainą

3.2.1. Priėmus Pasirengimo įgyvendinti 55 % tikslą priemonių rinkinį ir nustatius tikslą iki 2050 m. neutralizuoti poveikį klimatui, laukia dideli uždaviniai. Europos Komisijos teigimu, siekiant įgyvendinti mūsų 2030 m. tikslus, kasmet prireiks papildomai investuoti po 350 mlrd. eurų vien į energijos gamybos sistemas. Svarbus klausimas EESRK ir, žinoma, visai visuomenei – kas mokės, kas investuos, kas iš to gaus naudos ir ar lėšų pakaks.

3.2.2. Laikantis paskirstymo teisingumo principo, siekiant teisingos pertvarkos už prieinamą kainą, užtikrinama, kad bus teisingai paskirstytos ne tik tam tikro projekto sąnaudos, bet ir pelnas. Tai yra pagrindinis priimtino visuomenei veiksnys. Finansinė paskata, be administracinio ar techninio pobūdžio kliūčių, atrodo, yra didžiausias motyvas pritari su pertvarka susijusiam projektui. Tokiu būdu skatinami pavieniai asmenys, ūkininkai, MVĮ, energetikos bendruomenės ir kt. bus pasirengę dalyvauti naujoje sistemoje, pasiūlydami savo investicijas ir prisiimdami išpareigojimus, ir atliks būtinus pokyčius.

3.2.3. Manoma, kad pagrindinė socialiai priimtino ir sėkmingo perėjimo prie anglies dioksido neišskiriančios ekonomikos sąlyga yra ta, kad Europos įmonės išliktų konkurencingos pasaulio rinkoje, kad būtų išvengta pernelyg didelio spaudimo ekonomikai ir nedarbo.

3.2.4. Vienokios ar kitokios formos finansinė paskata (pvz., mažesni energijos įkainiai ar galimybės gauti pajamas, paramą vietos ekonomikai, tęstiniam mokymui ar profesiniam perkvalifikavimui) yra galingas veiksnys siekiant užtikrinti vietos visuomenės pritarimą projektui ir paramą jam.

3.2.5. Naudos suvokimas taip pat padeda užtikrinti didesnę pritarimą vietoje. Pavyzdžiui, darbo vietų kūrimas vietovėje, ypač energetikos pertvarkos atveju – tam tikroje užimtumo srityje, yra suvokiamas kaip nauda bendruomenei, galinti paskatinti priimti tam tikrą projektą.

3.2.6. Daugelyje vietų vėjo ir saulės jėgainių pagaminta elektros energija tampa arba jau tapo ekonomiškiausia ir tvariausiu būdu pagaminta energija. Yra galimybė visiems vietos gyventojams gaminti šią pigią energiją ir gauti iš jos naudos: pradėjus ją gaminti, jų vaidmuo pasikeistų, nes vartotojai pavirstų gaminančiais vartotojais. Jų teisės turi būti stiprinamos ir saugomos. Šis požiūris dar svarbus ir dėl to, kad transporto ir šildymo sektoriai tampa vis labiau elektrifikuojami.

3.2.7. Klimato požiūriu teoriškai nelabai svarbu, kas stato ir eksploatuoja fotovoltinę sistemą ar vėjo jėgainę, tačiau vietos pritarimui ir regioninei ekonomikai šis klausimas yra itin aktualus. Taigi, kalbant konkrečiai, reikia dėti ypatingas pastangas, kad toks dalyvavimas taptų galimas.

3.2.8. EESRK mano, kad gaminančių vartotojų skaičius ir visuomenės pritarimas pertvarkai galėtų greitai padidėti, jeigu būtų taikomos įvairios toliau išvardytos priemonės:

⁽⁸⁾ OL C 123, 2021 4 9, p. 66.

⁽⁹⁾ Tokios kaip Prancūzijos nacionalinė viešųjų diskusijų komisija (*Commission nationale du débat public*).

⁽¹⁰⁾ Žr. Prancūzijos Valtstybės Tarybos 2011 m. viešą ataskaitą *Consulter autrement, participer effectivement*, „La Documentation française“, 2011 m.

- a) bendruomenės savarankiškumas: jeigu vartotojai naudoja kolektyvinio valdymo sistemas ir jeigu jose pagaminama elektra suvartojama vietoje, ji turėtų būti laikoma individualios kilmės elektros energija;
- b) dalijimasis energija: atsinaujinančiųjų išteklių energiją gaminančiose bendruomenėse turėtų būti taikomas sumažintas tinklo mokestis už elektros energiją, kuria dalijamasi siekiant tiekti vartotojų naudojimui;
- c) virtualus grynasis skaičiavimas: asmenys, kurie negyvena visai šalia atsinaujinančiųjų išteklių energijos gamybos sistemos, įgytą galimybę joje dalyvauti ir tiesiogiai naudoti joje pagamintą elektros energiją. Šiuo tikslu virtualus grynasis skaičiavimas turėtų tapti nauja teisės aktuose numatyta galimybe, kai kiekviena sistemos, kurioje dalyvauja vartotojas, pagaminta ir suvartota elektros kilovatvalandė būtų kompensuojama kilovatvalandė, kurią vartotojas gautų iš kito šaltinio kitu metu. Toks skaičiavimas jau taikomas, pavyzdžiui, Graikijoje, Lenkijoje ir Lietuvoje.

3.2.9. Gaminimas ir vartojimas vietoje taip pat svarbus panaudojant išmaniuosius skaitiklius, kurie apdoroja rinkos kainų signalus ir padeda užtikrinti tinklo galimybes atitinkantį vartojimą bei lankstumą, už kuriuos gali būti atlyginama. Šis derinys gali padėti sumažinti tinklo apkrovą ir, atitinkamai, jo plėtros poreikį.

3.2.10. Būsimose politikos priemonėse daugiausia dėmesio turi būti skiriama didėjančioms energijos kainoms ir valstybių narių gebėjimui jas sušvelninti. EESRK ne tik pritaria neatidėliotinų priemonių taikymui siekiant išvengti dramatiškų socialinių pasekmių, bet ir tvirtai remia rinkos vertinimus, kuriais tiriamas energijos rinkos dalyvių elgesys. Be to, EESRK primena bendras Sąjungos vertybes, susijusias su visuotinės ekonominės svarbos paslaugomis, kaip apibrėžta Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 14 straipsnyje ir nustatyta prie SESV pridėtame Protokole Nr. 26 dėl bendrus interesus tenkinančių paslaugų. Tai galėtų užtikrinti didesnę veiksmingumą ir panaikinti rinkos nepakankamumą. Valdžios institucijos turi vykdyti veiksmingesnę rinkos kontrolę.

3.2.11. EESRK ragina iš naujo įvertinti Pasirengimo įgyvendinti 55 % tikslą priemonių rinkinį, kad būtų pagerintas gebėjimas spręsti energijos kainų svyravimo klausimą ir problemas, kylančias dėl ekstremaliųjų situacijų, įskaitant karą, siekiant išvengti neigiamo poveikio galutiniams vartotojams, pavyzdžiui, įdiegiant tinkamus mechanizmus, ir pernelyg didelių kainų, pavyzdžiui, laikinai netaikant apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemos.

3.2.12. Kartu reikės užtikrinti socialinį teisingumą ir sumažinti didėjančių europiečių energijos nepriteklių⁽¹¹⁾. Europos Komisijos nuomone, kova su klimato kaita apima apčiuopiamą riziką, kad padidės nelygybė, kuriai įveikti turi būti taikoma speciali viešoji politika. Visų pirma reikia tobulinti profesinį mokymą ir perkvalifikavimą bei kontroliuoti tam tikrų kainų kilimą energijos nepriteklių patiriantiems namų ūkiams⁽¹²⁾. Visuomenei priimtinesnė tokia energetikos pertvarka, kurios metu kuriamos darbo vietos ir kuri geba išsaugoti nedideles pajamas gaunančių namų ūkių perkamąją galią⁽¹³⁾.

3.2.13. Be to, siekiant, kad visuomenė labiau pritartų pertvarkai, buvo apsvarstyti įvairūs scenarijai, kuriais nedideles pajamas gaunantiems namų ūkiams suteikiama daugiau išteklių, pavyzdžiui galima pateikti konsorciumo „Locomotion“ modeliavimą. Tačiau EESRK pakartoja, kad ES socialinis klimato fondas ir Teisingos pertvarkos fondas⁽¹⁴⁾ turėtų būti išplėsti ir padidinti siekiant užtikrinti, kad niekas nebūtų paliktas nuošalyje, įtraukiant visus atskirties ir marginalizacijos aspektus.

3.2.14. Siekiant visų pirma padėti didžiausią nepriteklių patiriantiems žmonėms įgyvendinti energetikos pertvarką, taip pat būtų naudinga vystyti ir tobulinti esamą persikirstymo politiką ir šiuo tikslu išbandyti novatoriškas priemones⁽¹⁵⁾, kaip antai visuotines bazines pajamas, mokesčių kreditus, trumpesnę darbo savaitę, darbo pasidalijimą, užimtumo garantijų programas, taip pat svarbesnį darbuotojų vaidmenį įmonių valdyme.

3.2.15. Tikėtina, kad šios ir kitos pirmiau minėtos priemonės padidins pertvarkos priimtinumą. Jos galės būti naudingos nedelsiant perorientuojant iškastiniam kurui vis dar taikomus subsidijas, finansavimą ir mokesčių lengvatas. Svarbu sukurti tvirtą investicijų finansavimo šaltinius.

⁽¹¹⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto informacinis pranešimas *Europos energetikos sąjungos vertinimas. Socialinis ir visuomeninis energetikos pertvarkos aspektas*.

⁽¹²⁾ Dėl tokio nepritekliaus atsiranda tokie reiškiniai kaip vagystės (jungtys kitiems priklausančiuose tinkluose), kurias lemia tiek skurdas, tiek pilietinis nepaklusnumas prekybos elektros energija sistemai.

⁽¹³⁾ OL C 152, 2022 4 6, p. 158.

⁽¹⁴⁾ OL C 311, 2020 9 18, p. 55.

⁽¹⁵⁾ <https://eeb.org/library/escaping-the-growth-and-jobs-treadmill/>

3.2.16. Taigi, aplinkai kenksmingo finansavimo panaikinimas dabar turėtų būti planuojamas labai greitai, kaip buvo žadėta jau seniai, o aplinkosaugos mokesčiai turėtų būti rengiami laikantis tikslinio apmokestinimo metodo⁽¹⁶⁾, t. y. mokesčius nukreipiant pertvarkai palankia linkme. Tai padės kiekvienam suprasti valstybės veiksmus šioje srityje ir jiems pritarti.

3.2.17. Iš tikrųjų tam, kad aplinkosaugos mokesčiai būtų priimtini visuomenei, reikia numatyti kompensaciją, kurią skiriant būtų atsižvelgiama į namų ūkių pajamas ir jų energijos nepriteklių (viešojo transporto nebuvimą, prastą būsto izoliaciją, nedidelį šildymo sistemos efektyvumą, turimos transporto priemonės tipą ir t. t.), siekiant padėti jiems⁽¹⁷⁾ ilgainiui sutaupyti naudojant mažiau energijos vartojančius įrenginius.

3.2.18. Taip pat turėtų būti išbandytas anglies dioksido žemėlapis⁽¹⁸⁾, pagal kurį skiriami atskiri, neperleidžiami apyvartiniai taršos leidimai, siekiant nustatyti ne tik tai, ar jo edukacinis potencialas gali padėti sumažinti išskiriamą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį ir paskatinti energetikos pertvarką vietoje, bet ir tai, ar pritaikius šią lygybės užtikrinimo priemonę padidėtų pritarimas energetikos pertvarkai.

3.2.19. Viešųjų subjektų pavyzdinumas (ne vien jų praktika ir priemonės, kuriomis skatinamas saikingas energijos vartojimas ir atsinaujinančiųjų išteklių energija, dalyvaujamoji demokratija, socialinis dialogas ir pilietinės infrastruktūros finansavimas ar švietimo visą gyvenimą pertvarkos klausimais priemonės) priklausys nuo jų gebėjimo kelti finansavimo klausimus ir nuosekliai juos spręsti, pavyzdžiui, pasitelkiant daugiametę energetinės renovacijos finansavimo programą, apimančią prievolę pasiekti tam tikrą rezultatą.

3.2.20. Naujos subsidijos ir mokestinės priemonės turės būti naudingai papildytos visiems taikytiniais standartais, nes, panašiai kaip veiksmai, kuriuos reikės atlikti siekiant paskatinti pertvarkai palankią veidrodinę sąveiką, jos taip pat padės sukurti pasaulį, kuriame galime ir norime gyventi.

3.3. Vietos parinkimas ir planavimas

3.3.1. Daugelį su energetikos pertvarkai naudingų projektų įgyvendinimu susijusių problemų sukelia jų konkrečios fizinės ypatybės. Norint išspręsti šias problemas reikia dėti papildomas pastangas, be kita ko, skleisti žinias, kurios padėtų kovoti su melaginga informacija, pasinaudojant geriausia patirtimi, padedančia rasti sprendimus.

3.3.2. Be kita ko, reikia suvokti praeities kultūros ir miesto paveldą (komercinių ir pramoninių zonų subjaurotus įvažiavimus į miestus, automobilių stovėjimo aikšteles, kurioms panaudotos derlingos žemės, priemiesčiuose esančius individualių namų kvartalus ir daugiaaukščius, nulėmusius priklausomybę nuo automobilių ir pan.). Šiandien energetikos pertvarkos nauda yra didesnė už pasekmes „kraštovaizdžiui“. Siekdami užtikrinti, kad ji vyktų tvariai, privalome kiek galėdami labiau stengtis išvengti arba sumažinti ir kompensuoti su jai reikalingais žemės plotais susijusius neigiamus padarinius.

3.3.3. Tai reikia padaryti kuriant infrastruktūrą tokiose vietose, kur ji nekonkuruotų su žemės ūkiu arba gamtos apsauga ir kultūros paveldu. Išėjis galėtų būti įrenginių įterpimas į esamas miestų ar pramonines erdves arba įrengimas nedidelės gamybinės ar gamtinės vertės pakraščio teritorijose.

3.3.4. Kai jų įrengimas dirbamosios žemės plotuose neišvengiamas, užuot valius ir (arba) tiesiog užėmus žemę, įrenginiai turėtų būti kuo labiau integruoti į žemės ūkio sistemą.

3.3.5. Be to, siekiant tinkamai informuoti visus gyventojus ir užsitarnauti jų pasitikėjimą, reikėtų sistemingai atlikti griežtus vertinimus, koks būtų įrenginių ir visų su energetika susijusių nacionalinių ir ES tikslų bei planų poveikis aplinkai.

3.3.6. Taip pat būtina atlikti *ex post* vertinimus, kad nenutrūktų dinamiškas nuolatinio mūsų visuomenės tobulėjimo procesas. Papildomai reikia plėtoti visų teritorinių lygmenų dialogus ir kurti geras politikos stebėsenos ir įgyvendinimo priemones, siekiant kaip galima dažniau išvengti žemės užėmimo ir „aplinkos problemų perkėlimo“, kaip, be kita ko, rekomenduoja Europos aplinkos agentūra (EAA)⁽¹⁹⁾.

3.3.7. Atliekant su energetikos pertvarka susijusių veiksmų ir projektų *ex post* vertinimą, priimtinumą visuomenei galima užtikrinti nurodant skaičiais pagrįstą poveikį vietos ekonomikai.

⁽¹⁶⁾ OL C 62, 2019 2 15, p. 8.

⁽¹⁷⁾ Eurofound (2015 m.), *Access to social benefits: reducing non-take-up*, Europos Sąjungos leidinių biuras, Liuksemburgas. EAA–Eurofound informacinis pranešimas *Exploring the social challenges of low-carbon energy policies in Europe*, ef22004en.pdf.

⁽¹⁸⁾ <https://www.socialter.fr/article/carte-carbone-plutot-qu-une-taxe-un-quota-pour-chaque-citoyen-1> (tik prancūzų kalba).

⁽¹⁹⁾ <https://www.eea.europa.eu/themes/energy/renewable-energy/eu-renewable-electricity-has-reduced>

3.3.8. Problemos, kurią kelia sunkumai rasti energijos gamybos vietų Europoje, papildomas sprendimas būtų importuoti kaimyninėse šalyse pagamintą ekologišką elektros energiją pasitelkiant skystą vandenilį. Tai, kalbant apie priimtinumą visuomenei, turi būti suprantama kaip šių regionų bendro vystymosi matmuo ⁽²⁰⁾.

3.4. Socialiniai ir demografiniai veiksniai

3.4.1. Be šių priežasčių, tam tikrą vaidmenį nulemiant visuomenės suvokimą atlieka bendroji demografija. Išankstiniai demografijos tyrimai padėtų geriau suformuluoti projektų priėmimo strategiją, nes būtų žinomas visuomenės tikslinės grupės, kuri, kaip labiausiai tikėtina, galėtų jiems pasipriešinti, dydis ir sudėtis. Šie tyrimai turėtų būti prieminami visiems suinteresuotiesiems subjektams.

3.4.2. Aukščiausias priimtumo lygis susijęs su aukštesniu išsilavinimo lygiu ir jaunesniu amžiumi. Todėl svarbu plėtoti mokymąsi visą gyvenimą (taip pat įmonėse ir profesinio mokymo centruose) tokiais klausimais kaip saikingas energijos vartojimas, piliečių dalyvavimas ir investavimas į kolektyvinius veiksmus pertvarkos labui.

3.4.3. EESRK siūlo, kad informuotumo apie pertvarką didinimo kampanijos įkvėpimo semtūsi iš judėjimo BIMBY (angl. *Build In My Backyard* – „statyti mano kieme“, atkartojančio judėjimą NIMBY, angl. *Not In My Back Yard* – „tik ne mano kieme“), kai, remiantis įvairiuose regionuose ir šalyse surinktais sėkmės liudijimais ir konkrečiais pavyzdžiais sudarytų pozityvių pasakojimų sąrašą ir galimybe susitapatinti, visuomenėje skatinamas teigiamų ir gyventojams naudingų pavyzdžių kartojimas.

3.4.4. Visa tai galėtų paskatinti pritarimą ir sužadinti norą kartu tobulėti renkantis šį naują gyvenimo būdą, kurio reikalauja dabartinis poreikis pakeisti iškastinį kurą. Reikėtų skirti lėšų informuotumo didinimo veiksams, kuriuos tinkamai įgyvendintų įvairūs suinteresuotieji subjektai.

3.4.5. Nėra bendro sutarimo dėl tiesioginio konkrečių socialinių ir demografinių veiksnių poveikio, nes jis priklauso nuo šalies ir joje susiklosčiusių politinių aplinkybių. Tačiau tie veiksniai tikrai daro įtaką pritarimui vietos lygmeniu planams ir projektams, būtiniams pertvarkai įgyvendinti. Taigi, EESRK požiūriu, būtina remti pradinio ir tęstinio mokymo energetikos pertvarkos klausimais veiksmus, bendradarbiaujant su socialiniais partneriais ir pilietinės visuomenės organizacijomis.

3.4.6. Tačiau mąstant apie priimtumą visuomenei, kartais atsakomybė už tam tikros technologijos taikymą ar atsisakymą ją taikyti priskiriama tikslinėms visuomenės grupėms. Tai reiškia, kad realizuojant technologijų potencialą svarbi tikrai socialinė plotmė. Tačiau pasipriešinimas įsigyti ar naudoti naujas priemones gali būti sudėtingesnis ⁽²¹⁾.

3.5. Socialinis ir techninis įvykdumumas ⁽²²⁾

3.5.1. Tam tikrą įrangą naudoti delsiama ir dėl techninių priežasčių. Delsimas, be kita ko, susijęs su sunkumais laikytis mažesnio energijos vartojimo kultūros visuomenėje, kurioje paradoksaliai raginama vartoti vis daugiau, o tai labai prieštarauja skatinimams taupyti energiją.

3.5.2. Priimtumas visuomenei yra sudėtinga technikos ir naudotojų sambūvio situacija. Tačiau priimtumas nereiškia pritarimo (žr., pvz., pažangiųjų skaitiklių atvejį: jiems teoriškai pritariama, bet jie dar nėra priimtini ir dėl to atsisakoma juos įsirengti). Pritarimas tam tikra prasme reiškia, kad technologija jau yra paplitusi. Apie ją nebediskutuojama, ji laikoma išbandyta, ji egzistuoja tarp kitų alternatyvių technologijų, tačiau vis dėlto ji nepasirenkama. Tam, kad ji būtų pasirinkta, ji turi būti įsisavinta, t. y. tapti gyvenimo būdo dalimi, laikoma būtina, neišvengiama.

3.5.3. Su spartesniu pertvarkos technologijų diegimu susiję apribojimai taip pat rodo, kad technologijos dažniausiai kuriamos darant prielaidą, kad vartotojai mokės jomis naudotis pagal paskirtį.

3.5.4. Vartotojai turėtų dalyvauti įgyvendinant šiomis technologijomis grindžiamus energetikos projektus ir tik po to jas panaudoti išnaudodami visą jų potencialą. Tačiau daugelis tyrimų rodo, kad net savo kasdienėmis technologijomis naudojames labai nepakankamai, nes gerai neišmanome tikrųjų jų galimybių ir būdo visas jas panaudoti.

⁽²⁰⁾ OL C 123, 2021 4 9, p. 30.

⁽²¹⁾ Pavyzdžiui, įsigyjant elektromobilį keičiasi vairavimo būdas, pereinama nuo mechaninės pavarų svirties prie automatinės pavarų dėžės, o tai gali atbaidyti.

⁽²²⁾ <https://www.larevuedelenergie.com/les-energies-renouvelables-en-transition-de-leur-acceptabilite-sociale-a-leur-faisabilite-sociotechnique/> (tik prancūzų kalba).

3.5.5. Socialinį ir techninį įvykdomumą galima laikyti integracijos ir socialinės sklaidos procesu, kuris laiko skalėje skirstomas į tam tikrus etapus. Pirmasis yra pagrindinis, nes apima laiką, skirtą moksliniams tyrimams ir plėtrai bei nesutarimams ⁽²³⁾, t. y. jo metu numatomi dėl naujos technologijos naudojimo įvyksiantys pokyčiai. Antruoju etapu įvyksta pirmieji pasikeitimai patirtimi. Tada kūrybinė logika palyginama su numatomu panaudojimu ir technologijų gebėjimu integruotis į visuomenę. Paskutinis etapas skiriamas paplitimui ir trunka ilgai. Šiame etape tampa aišku, ar projektas atmetamas ar priimamas, kaip visuomenė jį priima ir kaip jis integruojasi į visuomenę.

3.5.6. Būtent čia dalyvauja vietos subjektai: taikydamos šias technologijas teritorijos bando arba nebando spręsti tam tikrus uždavinius. Tokiu atveju socialinė integracija atitinka makrosocialines transformacijas, kurias sukelia šių technologijų diegimas.

3.5.7. Naudojant tam tikrą technologiją gali iš esmės pasikeisti santykis su pasauliu, socialiniai ryšiai ir orientyrai. Tai įmanoma tikrai tuo atveju, kai technologija nėra primetama tokia, kokia ji yra ir gali būti koreguojama, pakartotinai pritaikoma. Šiuo klausimu EESRK mano, kad moksliniais tyrimais, sąžininga konkurencija ir galimybe išbandyti bei aptarti įvairių technologijų tinkamumą grindžiamas technologinis neutralumas gali padėti padidinti visuomenės pritarimą.

3.5.8. Taigi, jeigu nagrinėsime išsamiai, diskusija dėl energetikos pertvarkos kyla iš į techniką orientuoto požiūrio ir tęsiama laikantis labiau į visuomenę orientuoto požiūrio. Tai reiškia, kad reikia diferencijuoti priimtinumą visuomenei sąvoką, kai siekiama atsakomybę už mūsų gyvenimo būdą vartojant daug energijos priskirti tikrai vartotojams, ir įtraukti ją į platesnę socialinio ir techninio įvykdomumo sritį, o tai verčia mus abejoti tam tikrų energetikos srities metodų ir politinių sprendimų prasme.

Briuselis, 2022 m. kovo 23 d.

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkė*
Christa SCHWENG

⁽²³⁾ Žr. kitą sritį, ne energetikos pertvarką, pvz., išmaniuosius telefonus, kurie yra plačiai paplitę ir pritapo.